

# باش تورستان

تورکستان ملی استقلال فکریکه خدمت ایتوچی آیلق مجموعہ در  
باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

سال ۱۹۲۹	دیکابر ۱۹۲۹	بیل ۱
----------	-------------	-------

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - بزنگ یول
- 2 - باشقارمادن
- 3 - تورکستانده پاخته اطرافنده کوره ش . چوقای اوغلی مصطفی
- 4 - چار مینستری قریوشه بینک تورکستان  
پاخته چیلگیگه نظری
- 5 - ساویت روسیه «جنتیدهن» آولاق .  
بر تورکستانلی  
آلتای نویان

ادبی بولم: «تورکستان»  
«یاپراقدر»  
ماغجان دهن  
چولیان دهن

تورکستان خبرله ری:

قازاغستانده - تورکمنستانده - اوزبیکستانده



ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

[www.evlal.org](http://www.evlal.org)

[www.uyghurkitap.com](http://www.uyghurkitap.com)

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

# پاڻي تورستان

تورستان ملي استقلال فكريکه خدمت ايتوچي آيلق مجموعه در  
باش محرري: چوقاي اوغلي مصطفي

ساله 1

ديڪابر 1929

پل 1

## بزنك يول

يه گيدن چيqa باشلاغان هر بر سياسي مجموعه وه غهزيتنگ  
او قوچيله ريگه اوز سياسي غايه، يولي هم مقصديني تائينوب كيتيش  
عادتي باردرد. قانون حالگه كيروب قالغان بو عادتكه بز هم ايارامز.  
يوليمزني آگلتيش اوچون اوزون ايضاحلرگه احتياج يوق.  
يوليمز وه مقصديمز:

بز تورستان استقلالچيلهري ايليمزني ايركي وه يورتمز

تورستاننيك قورتولشي اوچون كوراشامز

جملهسنده خلاصه ايتيله بيله در.

تورستانيله رگه موندهن باشقا يول يوق، بولا آلماس وه بولماسين.  
بز بو طرفده يورتمزده كي موسقوا ساويت حكمرانغي ظلمي  
آستنده ملي استقلال اوچون آتيلوچي ميلونله رچه تورستان اوغله.

رینگ آزغنه بر توده سیمیز. بزنگ تاوشیمیز یورتمزداغی قوتلی  
فغاننگ کوچسزگنه بر عکسیدر.

خلقمزنگ ملی استقلال دلبله رینی، معناسینی بوزماسدن، کو-  
چینی آزالتماسدن «ياش توركستان» یتله رینده آگلانا بلساك،  
بزنگ هه مەمز اوچون مقدس بولغان آغر مسؤلیتلی وظیفه نگ بر  
قسمینی اوتاگان بولامیز.

بو یه گیده ن باشلانوب تورغان ایشگه توغریده ن توغری قاتناشو-  
چی قوتلەریمز آز. بزنگ حقیقی قوتمز یورتمزنگ ملی حقوق  
کوچی بیلەن یورنداشلەریمزنگ بزگه کورساتکان معنوی  
یارده ملەرینده در.

مەنە شو کوچلەرگه تایان بز بوتون آغرقلارغه قاراماسدن  
مجموعه مزنی نشریگه کریشدک.

«ياش توركستان» ججی اعتباری بیلەن کچک بولسه ههم

## آزاد وه مستقل توركستان

بایراغینی کونه ریش که بی وظیفه نی اوستیگا آلیش وه او یولده  
خدمت ایتش بیلەن بو یوکدر.

یورتمزده بزگا دشمن موسقوا دیقئانورلغی حکمراندر.  
«تورکستانده پروله تاریات دیمه ک» کشی آگلاب بولمایتورغان  
بر صنف در. («نه یاسنایه کانه گوریا»).

«اوزبیکستان جمهوریتی (دیمه ک بوتون تورکستان) پروله تار-  
بیاتسز چالشماقده در».

بو سوزلەر موسقواده، اوتکان یل دیکابر آیدیه، ساویت اتیفاقی  
مرکزی اجرائیه قومیته سینگ سه سیونیده گی شالوا ئلیاوانک اعترافیدر.  
مەنە شو «پروله تاریاتسز» وه «پروله تاریات دیمه ک کشی آگلاب  
بولمایتورغان بر صنف» بولغان تورکستانده موسقوا «پروله تاریات  
دیقئانورلغی» اعلان ایتمشندر.

هه، بو قايسى «پروله تارييات ديقتاتورلغى»؟ ديگان سؤالغا  
«طبيعى-روس پروله تارييات ديقتاتوراسى» ديگان جواب توغرى  
كيلاذر.

بولشه ويكله رنك ديشله رى بونچه «توركستان جمهوريتله رى  
شكل اعتبارى يبله ن مى وه معنا اعتبارى يبله ن پروله تارچه در».  
بوله رنك هيچ يرسى هم توغرى ايماس:  
«شكل» اعتبارى يبله ن توركستان جمهوريتله رى «ملى» ايماس،  
قبيله ويدر.

«توركستانده پروله تارييات بولسا او هم آوروپاليله ر (ديمه ك  
روسله ر) ده ندر» ديگان شالوا ئلياوا ننگ اعترافى توركستان جهو-  
ريتله رينگ «پروله تارچه معنا» سيني آيدين وه آچيق قىلب كورساتيب  
توزادر.

بزنگ غايه مز ايسه توركستانده

شكل اعتباريله ده معنا اعتباريله ده ملى دولت

توزيلشيدر، چونكه يالغوز بو صورنده گنه خلقمز اوز يورتنده اوز  
مقدراتينك تام حقوقلى ايگاسى بولا آلاذر.  
بز يورتمزده گى وه مهاجرنده گى وطنداشله ريمز وه دوستله ريمزده ن

آزاد وه مستقل توركستان

غايه سى يولنده گى باشلاغان كوره شده قلم وه كيگه شله رى يبله ن  
يارده مله رىنى اوميد ايمه مز!  
«ياش توركستان»

«ياش توركستان» باشقارماسيده ن

«ياش توركستان» باشقارماسى موسقوا قارا كابونسيده ن ملى  
قورتولشله رى اوچون كوره شمه كده بولغان بوتون دوستله ريگه  
يوره گده ن سلامله ر يوبارادر.

بزنگ سلاميمز طبيعى برنچى نوبته ده بويوك توغانمز «يگى

توركستان» گه بولادر. «يگي توركستان» يولي بزنگ مشترك يولمزدرد. بز اونگله بر يولده كېتمز وه بر غايه گه اومتولامز.

بزنگ ايله برابر عمومي جبهه ده، عمومي قورتولش غايه سي يولده كوره شمه كده بولغان استقلالچي آذربايجان، شمالي قافقاسيا، ايدل-اورال، قريم، گورجستان وه اوقرائينالي توغان وه دوستله-رېمزننگ همه سيگه مقدس ملي غايه لريگه ايرشوده موفقيتلر تله يمز. اوله رنگ موفقيتي بزنگ موفقيتمز، اوله رنگ قاينيله ري بزنگ قاينمزدرد. «ياش توركستان» باشقارماسي.

## توركستاندا پاخته اطرافيدا كوره ش

بو كونه رده توركستانده نوبنده كي «ضربه لي مسئله» پاخته مسئله - سيدر. پاخته هر وقت روسيه نك دقتي جلب ايتوب كيلگهن مهم بر نقطه ايدى. توبانده باسيلغان سابق چار حكومتي زراعت مينستري كرىوشه ين نك بو مسئله حقيده گي فكريني اوقوب كورنكز. كرىوشه ين چه توركستان پاخته سي مسئله سي، روسيه توقوماچيلك صناعتنك امريكا پاخته سيدن آزاد قىلنشى مسئله سي ايدى. مسئله نك اينكچي تامانك - روس توقوماچيلق صناعتي منفعتي بيلان كوبنچه برلاشالماغان ييرلى خلقنك منفعتيگه كرىوشه ين غايت آز نظر سالار ايدى. شونده ي بولسا هم چار حكومتي توركستانده پاخته چيلك ترقيسي يولده گي قىينلقلر ايله حسابلاشار وه كوزده توتديغى پروغراھني ايشكه آشيريشي اوله رچه يللره كه آرقانما سوروشكه مجبورلك حس ايتير ايدى.

بو قىينلقلر - سوغاريلغان ييرلر آزلغى، توركستان اھاليسنى چيتمه ن كيتريلگان غه لله بيله ن تاھين ايتشى مسئله سي وه باشقالر - شورا حكومتي آلدېگه هم كيلوب چيقديلر. بو قىينلكلارنك مقياسنى بيلمه ك اوچون 1928نجي يلدە تصديق ايتيلگان «پاخته چيلك ترقيسنك

لازم. بو قينقلهر بر آز قسقارتيلغان حالده ف. ئى. اوشكالوف نك « پاخته چيلك مسئلهسى وه تور كستان- سبير تيمربولى » اسملى مقاله سيده ايضاح ايتيهشدر. (« تور كستان- سبير تيمربولى » اسملى روسچه اثر نك 144-173 بتيله رينى باقئنگز. )

ايلگهري كىتمه سدن بورون، بو بيرده قسقه چه قىلوب شورا حكومتينك تور كستانده پاخته چيلكنى ترقى ايتد يرش پرويه كىتىنى سوزلاب اوتامهن. بو پرويه كت اوستيده حاضر گى كونده يور تمزده شد تلى كورهش بارمه كده در. شونك او چون « ياش تور كستان » او قو- چيله رينى بالشيو بلكه نك پاخته سياستى ايله تانشرمه ك فائده سز بولماس ديب بيله مهن.

پاخته چيلك ترقى سدنك يش يىلك پلانى بو نچه شورا توقوما چيلك صنعتى او چون لازم بولغان 598.700 توننا تازالانغان پاخته دهن، 1932 نچى يلده، شورالهر اتفاقى حدودى اچيده 368.600 تونناسى اوندربله چه ك. بو مقدار دهن 315.400 تونناسى تور كستان حصه سيكه توشادر. 598.700 توننادهن 368.600 توننا چقعاچ قالغان 230 مك توننادهن آشقراق تازه پاخته نك چيت مملكتله رده ن، باشليچه امرىقا- دهن كيلتر يلىشى كيره ك.

« دولت پلان قوميسيونى » - گوس پلان - وه باش پاخته قوميته- سى - باش پاخته قوم - نك معلوماتلهر ريگه كوره، شورا حكومتى چيتمده ن كيله درگان پاخته دهن 1937 نچى يلده گنه قوتىلا آلفوسيدر. بو كونگه چه شورا حكومتى چيتمده ن كتير يلىگان پاخته او چون بونوك مقدارده آقچه تولامشدر. مثلا 1925 نچى يلده 133.830.000 آلتون سوم، 1926 نچى يلده 117.777.000، 1927 نچى يلده 131.504.000 آلتون سوم بير يلىگهن. - ديمك شورا حكومتينك چيتمده ن كيرتگان ماللهرينك قيمتمندن %18,4 در.

1932 نچى يلده چيتمده ن كيرتيلش لازم كيلگهن 230 مك توننادهن

آشقراق پاخته هم يوزلهرچه مليون آلتون سومگه تورار . نه قدر آغیر بولسه هم بولشويكلهر بونكه بوى سونشگه مجبوردرلهر . چونكى تور كستانده پاخته چيلك ترقيسى بولیده ، آلاب اوتب كيتش قيين بولغان بر قانچه توسقونلهر تورادر .

پاخته چيلك ترقيسيدن سويله دكلهري وقت ، شورالهر بيش يلك پلانلهریده يه گي ساحه لهرنى سوغاريشنى ، پاخته اونومىنى آشرشنى ، ايسكيدن سوغاريلغان بولوب ، ايشدن چيقوب قالغان بيرلهرنى يه كيدن فائده لاشنى وه آخرده بوغداى وه باشليچه شالى ايكنىنى سيقوب چيقارشنى كوزده توتار ايديلهر .

تور كستانده شورا حكومتى نك سوغاريلغان بيرلهر ساحه سىنى نه قدر هه كتار يه گي سوغاريلغان بيرلهر ايله كيك ايترا قچى بولغانلغن بيلمهك اوچون روسچه « پاخته ايشلهرى » اسملى مجموعه نك 1927 يل 9-10 نومرولهریده وه « س.س.ر صناعتينك بيش يلك ترقيسى حقيده قونترول سانلهرى » ديگهن اثرده كتير يلگان توبانده گي سانلهر بيلهن تالشمهك لازم : 1932 نجى يلدن تور كستانده گي سوغاريلغان بير ساحه سى 3.299.500 هه كتار (1) ، ديمهك 1913 نجى يلدن كيدن 443.500 هه كتار آز — مذكور يل تور كستانده 3.743.000 هه كتار سوغاريلغان بير بار ايدى . — بوندهن بولشه ويكله رنك تور كستانده سوغاريش ايشلهرى توزش توغروسيدن گي هيبتلى سوزلهرينك بوش والدراشدنه باشقا نهرسه ايمه سلگى آچق كورينادر ..

1913 ده ايسه بوتون تور كستانده كى پاخته ايكنين ميدانى 562 400 هه كتار كنه ايدى . 1932 يلدن ايسه سوغاريلغان بير ساحه سى 1913 نجى يلگه قاراغانده 443.500 هه كتار آز بولغانى حالده شورا حكومتى پاخته ايكنى ميدانىنى 942.200 هه كتار كه يتيكز مه كچيدير .

تولاد كورنومىنى  
(1) بر هه كتار بر ديسانيندن بر آز كم .  
www.uyghurkitap.com



بوندهن توبانده کی کورنش یوزه که کیلور :

سوغاریلغان بیر مقداری 443.500 هه کتار آز ایغان، پاخته ایکینی  
اوجون ايسه 379.800 هه کتار آرتق بیر آنور . بوندهن تورکستان نك  
 روسیهدن کتیریلگان غه لله که نه درجه ده قاتنغ باغلانشی آچقدهن  
 آچق کورینوب تورادر .

پاخته نك اونومینی آشرش حقیقده ايسه شورا متخصصله ری هه کتار  
 ساین 0,45 تسه نتهر<sup>(3)</sup> یعنی بر یاریم یوددهن آرتق اونوم کوبایشینی  
 کومایدرلهر . البته بو اونوم کوبایشی عموم پاخته حاصلاتینک  
 کوتاریلشیگه جدی بر تأثیر ایتا آلماس .  
 شورا متخصصله ری ایلگه ری سوغاریلغان بولسه هه م حاضر فائده -  
 لاناها یثورغان بیرلهر که هه م هیچ بر امید قومایدرلهر .  
 ارشکالوف بوتوغروده :

« پاخته ایکن میدانی کیکایتیش نقطه نظریدن بو بیرلهر نك  
جدی بر اهمیتی یوقدر » دیب یازادر .

ایمدی پاخته میدانی کیکایتیره ک اوجون سوکمی منبع - تورکستان نك  
 پاخته چیلک ممکن بولغان ساحه لهر ییدن بوتون غه لله ایکیلره رینی سیقوب  
 چقاریش گنه فالادری اوشکالوف بونی « ایگ آزان وه ایگ تأیرلی منبع »  
 دیب سانایدر .

غه لله ایکیلره رینی سقوب چقاریشی آرقاسیده شورا حکومتی  
 تورکستان أهالیسنی اوقات جهتیدن غایت قین بر وضعیتگه قوبادر .  
 روسیه نك تورکستانده پاخته چیلکی ترقی ایتدیرش اوجون « ایگ  
 آزان وه ایگ تأیرلی » کوردیگی بو یولی بز نك یورمز اوجون آنگ  
 قورقو پچلی و فلاکتلیدر . تورکستان نك چیتدنه کتیریله درگان غه لله که  
 باغلانشینک یل ساین نه درجه ده اوسیب بارا یاتقانی بیلمه ک اوجون  
 بو توبانده گی معلوماتلهر که دقت ایتکز :

(3) بر تسه نتهر 50 کیلوگرام یاکی تخمیناً 3 بود .

1927نجى يىلده تور كستان نك چىتىدەن كىلادىرگان غەللەگە احتىياجى 26.500.000 پود ، 1928 يىلده 34.000.000 پود ، 1929نجى يىلده 40.000.000 پود ايدى. پىلانده كى بىش يىل آخىرىگە — يعنى 1932نجى يىل — چىتىدەن كىتربىلەدرگان غەللە مقدارى تخمىنأ 60 مىليون پود بولغوسىدەر<sup>(4)</sup>. دىمەك وقت اوتكەن ساىن تور كستان اوزىدە يتىشادىرگان غەللەسىدەن محروم قىلىنوب تام معناسى ايله روسىيە نك خام مال مملكتىگە آيلانترىلادىر .

تور كستان اوچون روس غەللەسىگە باغلانغان بولش ، سياسى جەت بىلەن گنە قالماسدەن (بو حقدە توباندهدە بر نىچە سوز ايتوب اوتارمەن) توغرىدەن توغرى خلقىمىز نك جىسمانى بارلىقنى ھەم تھىدىد ايتە دركان بر شكىل آلادر. 1918/19 يىلەردە غەللە يتىشما كۆپىدەن تور كستان ايكي مىليوندەن آشقى بالالارنى يوقاتقاندر. بىز نك تور كستاندە يتىشادىرگان اوز غەللەمىز اوچون كورەش آلوب بارشمىز ضرورلىقنى اكلاتش اوچون بو ايسلەش كىتارلك دىب اويلايمەن: ھەلىگەچە بالشىويكلەرنىگ اوزلەرى طرفىدەن توزىلگان تور كستانگە غەللە كىتىش پىلانلەرىنى تولا بەجەردىكلەرى بر يىل ھەم كورولماغاندر.

يوقارىدە آتى كىچكەن اوشكالوف اوزى «تور كستانقى غەللە بىلەن تامين ايتش مسئلهسنىگ قناعتلە نورلك حالده ايمەسلكن» اقرار ايتىشگە مجبوريت حس ايتەدر. او بو مناسبت بىلەن توباندهدى دىقنى جلب ايتەركل معلوماتنى كىترادر: 1928نجى يىلده اورتا آسيا جھورىتلەرى<sup>(5)</sup> 687,900 توتنا غەللە طلب ايتكەنلەر. گوسىلان (دىمەك موسقوا) ايسە بو مقدارنى 556,900 توتناگە توشىر كان. (6) (يعنى 131

(4) بو سانلەر پروفىسور شلەگل نك روسچە « يەككى شرق » مجموعەسنىك 23/4

جىلدلەرىدەكى « تور كستان و سىير تىرىيولى » اسىلى مقالەسىدە كورساتلغاندر .

(5) 42.650.000 پود . (6) 34.528.000 پود .

مگ توتنا آزدرد). بونکله بهر ابر شو آزاتريلگان مقدار همم تولا کيتريلگه ن ايمه س.

تورکستانلي مکامل اوغلي ديگه ننگ غه لله کيتريش توغروسيدمه - گي سوزله ريگه قولاق آسايلوک. او اوتکان يل ديكابر آينده گي س.س.ر. مرکزی قوميته سي سه سيونيدمه توبانده گيلارني سويله گان:

«هر يل بزده ايکي تورلي غه لله کيرتش پلاني بولادر: او- بيکستان حکومتينک پلاني وه اتفاق حکومتينگ پلاني؛ يل اوتکان ساين غه لله کيرتشنگ قسقارتلغانين کورامز. مثلا 1926/27 نچي يلده اوزيکستان پلانده کورساتلگان غه لله ننگ 600% ني گه آغان» ديب شکايت ايتکن ناطق سوزينگ باشقا بر يريده ده «غه لله کيرتش پلانمزي تولا باجارمادق» ديب تکرار لايدر.

بوندن نيمه تيجه کيلوب چقار؛ غه لله وه پاخته بهاله ري آراسنده کي موازنت بوزيلادر. حکومته کي قطعي بها ييلن پاخته سني بيريشگه مجبور بولغان پاخته چي دهقان حکومتمده ن وعده ايتلگان غه لله ني آلا آماغانلقده ن بازارده ن قيمت بهاگه آلسگه مجبور بولادر.

يه نه شو مکامل اوغلي سوزيني دوام ايتديروب «بر نيچه يللهرده ن پيري دوام ايتوب کيلمه کده بولغان بو بحرانلي وضعت بزني شونداي حالده قويغانکي حاضرده حکومتنگ قوليده بر اونومسزلك کيلگه ني تقديرده آچلق وه تهله کنگ آلديني آلورلق هيچ بر غه لله وه ييم، حه شه ک احتياطي يوق» ديدر. «ييم، حه شه کله - ري يوقلغيدن تورکستان پاخته چي دهقانله ري کوزده ايش حيوانله - ريني ساتوب يياريب سوگره بهار کيلگه چ يه نه ده ن جوده قيمت بهاگه ساتوب آلسگه مجبورلر.

بولارنگ بارچه سيدن مکامل اوغلي «پاخته چيلق تورکستان

دهقانلەرى اوچون اقتصاى نطقە نظر دەن ضررلیدر « دیگەن نىجە گە کیلوب چىقادی.

مع التأسف باخته مسئلهسینگ بو جهتیگە آرتق تفصیلاتگە كىرىشه آلامەن. فقط بو قدر سويلەنگان سوزلەر باخته اوستیده كى روسیه تو قوماجىلك صناعتینگ احتیاجینی اوتاش مسئلهسینگ تورکستان اوچون نیمە گە مال بولشینی یتەرلك درجەدە آچق قىلوب آكلتار دىب اویلايمەن.

مکامل اوغلى «باخته چىلك تورکستان دهقانلەرى اوچون اقتصا- دى نطقە نظر دەن ضررلى» دیگەن نىجەسنى تورکستانگە روسیەدەن كىترىلا درکان بوغدانینگ مقدارى 25/26 مىليون بوددەن آشماغان وه باخته چىلك میدانىنگ اعظمى كىكایشى اون یلگە چوزىلغان دورده گى وضعتیدەن چىقارمش ایدی. بو اون یللى مدت ایچیدە باھارى یرلەردە ایگىنچىلك شرطلەرى بويوك اهمیت ایله تدقیق یه گى تورکستان سېر تىمر یولى دائرەسندە كى یرلەر فائدا لانا یرلە چەك حالگە كىترىلار وه بو تىمور یولده يوك يورتنش ایشلەرى تربىگە سالنار دىب تخمین ایتار ایدیلەر. بو اون یل ایچیدە باخته- نىگ گە ایمەس غەللە ایگىنلەرىنگ هم اىكیش وه تربىە لاش ایشلەرى، یه گى زراعت ماشینلەرى كىرتش وه اوروغلقلەرنى ياخشىلاش آرقاسیدە ترقى ایتەجەك دىب اویلانار ایدی. یوقاریدە كى شرائط تمامیلە تامين ایتىلگەن تقدیردە هم باخته چىلكینگ تورکستان اوچون فائەدەسز بر ایش بولوب قالیشى آب آچق بر حقیقتدر.

حاضر بالشویكلەرگە باخته پروگراملەرنى یوزە گە چىقاریش اوچون لازم كورینگان اون یل مدت جودە اوزاق كوردى وه تصدیق ایتلگەن پلاتنى یه گى دەن قاراشكە قرار بىردى.

و. ك. ب. مرکز قومینگ پالیتسوروسى (سیاسى مركزى) بو

۱۸ ئاپرېل ۱۹۳۲ دە گى قرارىدە باخته چىلكینگ ۱۹۳۲ نچى یلگە (یعنى

3 یلدهن سوڭ روسیه توقوماچیلیق صنعتینی چیتدەن کیلادرکان پاخته‌دهن آزاد قیلشینی گنه ایمه‌سی اوندهن سوگره‌گی توقوماچیلیق صنعتینگ ترقیسی اوچون لازم احتیاطنی همم تأمین ایتادرکان درجه‌ده آرتریلشینی طلب ایتادر. ایمدی پولیتبیورو بو وضعیتگه قانداق یول ییلەن ایریشمه‌کچی بولادر؟ بو ساده‌چه غه‌لله ایکنله- رینی سقوب چقارش آرقاسیده‌کنه! پالیتبیورو «پاخته ایکنشگه یارار- لق بیرلهرده شالی، جوخاری وه باشقه غه‌لله ایکنله‌رینی ایکنشگه هیچ یول قویماسلک کیره‌ک» دیب بلادر.

«گوسپلان» وه باش پاخته قومیته‌سی اوزون تدقیقاتدهن سوگره تورکستانده غه‌لله ایکنله‌رینی سقوب چقارش مقدارینی بش یل ایچنده 144نگ هه کنار دیب تعیین ایتکن بولسه‌لهرده «پولیتبیورو» بو علمی وه استاتستیقی تدقیقات نتیجه‌لهرینی بر طرفکه آتوب، غه‌لله‌نی سقش میدانی 230مگ هه کنارگه یتقوزشکه قرار بیرادر. بولشیو. یکله‌ر باشلیچه دقتله‌رینی شالی‌نی سقوب چقارشگه جلب ایتدیله‌ر. تورکستان دهقانله‌ری اوچون شالی‌نگ قانداق اهمیتی بارلنی اوشکالوف توبانده کیچه ایضاح ایتدر. «حاضرکی بیرینچ وه پاخته بهاله‌رینی سالشترغاندا آیرم خوجالقلار اوچون شالی ایکنینگ پاخته‌دهن کوره فائده‌لیراق بولغانلغی آچق کورنوب تورادر» شورالهر طرفیده‌ن غه‌لله کیرتس پلانینگ متمادیا بیریکه کیترله- سلگینی کوزده توساگز شالی‌نگ تورکستان دهقانله‌ری وه بتون اولکه اوچون بولغان اهمیتی په‌نه‌ده آرتادر.

بزنگ یورتمز اوستیگه قاپلانغان قورقچنی کورماسلک ممکن

ایمه‌سی.

«پالیتبیورو»نگ قراریده‌ن سوگره اورتا آزا، بیوروسی ههمده اوزبیکستان، تورکمنستان، قازاقستان وه تاجیکستان قومونست فرقه‌لرینگ مرکزی قومیتله‌ری ههم قرار چقاردیلهر. بولهر بارچه‌سی

ھەم بىتون كۆڭلەرىدەن پالىتېئورۇ قارارنى تېرىك ايتادىلەر. بونىگ اوستىگە «انقلابچى خلق» اسمىدەن ھەم تېرىك ايتوب قويدىلەر. اوزبېكىستاندەن فىض الله خوجە وە يولداشباي آخونبابا اوغلى ، تور كەمەستاندەن آيتاقوف ، قازاقستاندەن غالاشچوكىن ، بولەر بارچەسى بىرلىككە تور كستانلىلەر ، نىمە بولسە بولسون ، پالىتېئورونىگ پاختە توغروسىدە گى امرىنى پىرىگە كىترىشكە قارار پىرگە نەلەرىنى اشاتىرماق اوچون مار كىس وە لىنىن نىگ اسملەرىگە آند اىچادىلەر. فقط بو حقيقتىمى ؟ تور كستانلىلەر نىگ شالى وە بوغداينىگ سقىلوب چقارلىشىگە قوانىشلەرى توغرومى ؟ اىمدى مىللەردەن كىلگەن خىر-لەرگە قارايلق.

تاشكىنتدە چقادىرگان «پراودا ووستوكا» غەزەتەسى (16 سىنتابر سائىدە) ، «ملى مطبوعات پاختە اشىگە لاقىد دىپەرلك ذرىجەدە بىر وىضىت آلدى» دىب شكائىت ايتادىر. «پراودا ووستوكا» غەزەتەسى «قىزل اوبىكىستان» ، «يە گى فەرغانە» ، «آزاد بخارا» ، «كەمبەغەل دىھقان» ، «شەرق حقيقتى» ، «قىزل يولدوز» ، «آواز تاجىك» ، «دايخان» (تور كەمەن غەزەتەسى) وە «قورتولش» (اوبغور غەزەتەسى) كەبى بىرلى غەزەتلەرنىگ پاختە حقىدە گى پروپاگاندا-تشويقات اشلە. رىنى يورتوگە لازىمى ذرىجەدە اهمىت بىلەن كرىشا آلمادىلەرى كەبى پاختە پلاننى اشگە آشرىش اوچون لازم بولغان «بولىتېئورۇ» ، اورتا آزىيا پىوروسى وە ملى فرقه قومىتەلەرنىگ مەركزەلى طرفىدەن بىرىلگەن امر وە تەلىماتلەرنى ھەم كوب كىچكدرۇب نىش ايتد كەلە. رىنى تاكىد ايتادىر.

جئى اوزبېكىستان مەركزى اجرائىيە قومىتەسى اعضالەرى آراسىدە ھەم كوبىگنە كىشىلەرنىگ پالىتېئورونىگ يە گى پاختە پروگرامى توغروسىدە ھىچ خىرلەرى بولماغانلىقى مەلوم بولادىر. يوقارىدە گى «پراودا ووستوكا» غەزەتەسىگە كۆرە (14 اوكتابىر سائىدە) بوخارا

دائرہ سی راشتان رایونیدہن وکیل روزی نظر اوغلی، قاشقادر۔  
یادہن یولدش تاشابا اوغلی، حارہ زمدن، سعیت قوبران، پای اوغلی  
وہ آندیجان داہر سیدہن، اورمہت، اوغلی، بہ گی پاختہ پلانی، حقیقہ،  
اوزیکستان مرکزی اجرائیہ سی، قرمیتسی، سہسیرنگہ، قرغانہ،  
کیلگہ چگنہ، برنجی دفعہ ایشتد کلہرین بلدروب، عریضہ، یازنانلہر،  
پالیتیورنگ، بہ گی پاختہ پلانی، نورکستان قومونستلہری  
آراسیدہ هیجان، وہ نازغیلیق، نوغدرماقمددر، فقط بو حقدہ آچقی  
سویلہشگہ ہر کم باترلق ایٹا آلدیدر۔ یادگار صادق اوغلی اسملی  
بر باتر اوزیک قومونستسی، تاپلغان، او بولشویککلہرنگ بہ گی پاختہ  
سیاستلہریگہ پروتیسٹ بلدرگان۔

یادگار «دھقانلہرنگ حریبی فیئودالی، اصولیہ استعمار ایتلشیدہن»  
«دھقانلہرنگ خراب بولشیدہن» «تورکستان دھقانلہرنگ  
پاختہ سیاستگہ قارشو فغانلہریدہن» «سریلہب» «فرقہ بوکومتسی  
سیاستی پلہن ایسی مستملکہ چیلک سیاستی کیلہریمہ کدہدر» «دیپ  
آچقدہن آچقی یازادد۔

یادگار --- «تورکستان دھقانلہرنگ حیر کاسلہری چیتلہر  
ریگہ قدر تولدی» دیدر وہ بوندہ حقیقیدر۔

«قرل اوزیکستان»، «بہ گی فہرغانہ»، «آزاد بخارا» وہ  
«پراودا ووستوکا» بیتلہری قشلاقلہردہ گی پاختہ گہ تارشو حر کلہر  
حقیقہ گی خبرلہر پلہن تولادد۔

توباندہ بو خبرلہردہن بر نیچہ سینی مثال، اوچون کیشرامز:  
وابکیت رایونیدہ (بخارا دائرہ سی) دھقانلہر پاختہ لہرینی اوروب  
تاشلاب، اورینگہ بوغدای ایکنہ نلہر۔

«پراودا ووستوکا» نگ، خبر پیرشیکہ کوردہ (31 اوکتوبر)  
«بتون قوقان دائرہ سیدہ بوغدای پاختہ گہ مجموعہ گہ باشلاغان» یعنی  
اہالی پاختہ ایکشگہ تعینلانگان، پیرلہر گہ بوغدای ایکنہ باشلاغان۔

بى بى عوبه يده قشلاغيده سولانگان ييرلەرگه بوغداى ايكلگهن. قوم آرق، ييش كه به، گل قشلاق، بهرام، آق تپه وه باشقه بر قاتار ييرلرده هم پاخته اورننگه بوغداى ايكلمه كده، پاخته اوچون ايسه سايلق ييرلر قالدولمه كده در.

تورکستان قشلاقلهرنگ جوايى شو اصولده بولشدر. اگر بزنك يورته گى توغانلهرمزننگ مستقل، ايركلى اويوشمه لهرى بولغانده ايدى، بو جواب يه نه ده تاثير ليراق بولور ايدى.

تورکستان دهقانلهر يده ن بر قسمينى پاخته ايكلشگه مجبور ايتكهن بر قانچه سببلر بار. اگر پاخته ايكين ميدانى حقيده گى ستايتسيك معلوماتلهرگه دقت ايتساگز، اوز ييرلهرنگ بارچه سيگه ياكى بويوك قسميگه پاخته ايكلگهن دهقانلهرنگ يير اصلاحانى دور يده ياريم هه كتارده ن تا ايكي هه كتارگه چه ييرگه ايگه بولغانلهرده ن، باشقه چه ايتكهنده اوز كوچلهرى يله ن ييرلهرينى اشلى آليدرغان كشيله رده ن عبارتلگن كوراسز. بولار شورا حكومتيگه ياردام اوچون مراجعت ايتادرلر. حكومت ايسه پاخته ايكلشنى بو ينيگه آلمان كشيله رگه گنه ياردام ييرادر. ايكي هه كتارده ن آرتق ييرگه ايگه بولغان تورکستان دهقانلهرى پاخته ايكلشگه ييرلهرينگ اهميتسز بر قسمينى آجرا- تادرلر. چونكى حكومت يارداميگه او قدر محتاج ايمه سلر وه پاخته يله ن بوغداى ايكلشه ايركيدرلر.

تورکستانده گى آز ييرلى دهقانلهرنگ يالغوز گنه پاخته ايكلشه- رى، شورا، سوسياليست اقتصادياتيگه سيو كيدن ايمه س، باشقه چه پاشاش ممكن بولماغان يده ندر.

كارل ماركس «فرا تفورت پارلامه تى آلد يده بولشه مسئله سى» حقيده كى مقاله لر ينگ بر يسينده بوناويت بلانك اسملى بر قاتولك روحانيسى توغروس يده بر حكا يه كيترا در. بو روحانى زاغزغان وه مه نه لهر نى اورگاتار ايكهن. قوشلر روحانينى كوردكلهرى آن،



اوچوب کیلوب، بیلکسیگه قونوب، قولیدن ییمه گکه باشلار ایکه نلهر. هه مه بو روحانینگ مهارتیگه حیرتده قالار ایکن. اشنگ ته گی بونده ایدی، روحانی بیچاره قوشلرینگ آستگی تومشوقله ری اوچینی کیسوب تاشلار ایدی. بوندهن کین اولهر پیردهن داتی چوقوب آلا آماغاچ، روحانینگ قولیدن پیشگه مجبور بولور ایدیلهر.

بالشیویکلرینگ قیلانلهری هه م شونگ اوزی؛ اولهر بزنگ دهقانلهردهن مستقل خوجالق یورتش امکائیتی کیسوب آغانلهر. ایمدی او بیچاره لهر آچلقدهن اولش قورقچی آستیده پاخته ایکشگه مجبور بولسه لهر، بالشیویکلهر «تورکستان دهقانلهرینگ شورا پرو-گرامگه صداقله ریدهن، قشلاق خوجالینگ اجتماعی انقلابدهن» ... داورق سالادرلهر.

تورکستان نگ منفعتی روسیه دهن کیتریلادرغان غه لله دن قوتلشده در. روس غه لله سی بزنگ یورتگه غایت قیمت بهاگه توشادر. بو غه لله آرقاسیندهن روسلقنگ اقتصادی وه سیاسی حاکمیتی کیلادر؛ تورکستان روسیه دهن غه لله سینی آلدیغی جالده (1932 یلگه 60000000 پود) اوزینگ سیاسی استقلالی اوچون کوره شگه جرأت ایتا بیلارمی؟ معلوم نهرسه قیلا آلماس. غه لله کیترشنگ توقتالشی 1918-19 نچی یلله رده بولغانی که بی آچلقدهن اولش دیمه کدر.

تورکستان نگ استقلالینی وه ایرکینی استه گن هر برکشی، تورکستانگ اوزیگا بیشاردرگان غه لله سی اوچون کوره شمه گی لازمدر. اوزمزه بیشارکان غه لله مز بولغانده گنه، تورکستان نگ قورتولشیگه امید باغلاشیمز ممکن.

پاخته آنچه فائده لی نهرسه. فقط اونگ بزگه فائده لک بولشی، بزنی تمامیله روسیه دهن کیتریلادرگان غه لله گه قاراتوب قویماسلگی شرطی بیله نگنه بولا آلادر.

اگر کوب مناقشه ایتدکلهری وه بالشویکلرنگ آچ کوزلک بیلن قدیردقلهری اورش چقوب قالسه، تورکستان خلقی نیمه قیلادر؟ — بولشیویکلر، 1919ده تابولیننگ «یرلی خلقی باقوب اوترگاندن کوره، بتون کوچ وه بایلقلهرنی انقلابی جبههگه یوللاش یاخشیراقدر» دیدیگی سوزلهرنی تکرار قیلماسلر دیب اویلازمی؟ — ای ایلینی وه اونگ ایرکینی سیوگن تورکستان بالالهری، بو حقده اویلاب حرکت ایتگر!!

پاخته گه قارشو بوغدای بیلن قوراللانگر!

تورکستاننگ چیتلر حاکمیتیدن قوتلشیده بزچی قدم اونگ چیتدن کیلادرگان غه للهدن قوتلشیدر. چوقای اوغلی مصطفی

چار منیستری کریوشه بیننگ تورکستان پاخته چیلغیغه قاراشی.

[ساویت حکومتینگ بوکونگی پاخته سیاستی مناسبتیلر]

بوکون یورتمزده بوتون شدتی بلن تطبیق ایتلمه کده بولغان پاخته ایکین یرینی آرتیرش اساسیغه قورولغان اقتصادی مستملکه سیاستی بزگه چار زمانیداغی سیاستی ایسلهتهدی. بر قانچه نقطه لرده، او جملهدهن پاخته ایشلهرنده، او دورنگ سیاستی بوکونگی قزل روسیهنگ توندینی سیاستیگه قاراغانده بهلکیده یارم یولده قالب کیتمه کدهدر.

چار حکومتی منیسترلهرندهن کریوشه بین 1912 نچچی بیلی تورکستانغه قیلغان سیاحتی نتیجهسندره یورتمزده یورتیلهدرگن پاخته سیاستی حقدنه حکومتینگ یولینی کورساتادرغان بعضی بر فکرلهر سویلهگن ایدی. چارلق روسیهسینگ سوک سوزی بولغان بو افاده- لهر بوکونگی بولشیویک روسیهسینگ هم اساس دستورینی تشکیل ایتمه کدهدر. کریوشه بین: «بوکون تورکستان، بوخارا وه خیوه

بو 11 میلیون پود تازه پاخته یاکی یوز میلیون سوم قدر آلتون آقچه دیمه کدر. یه نه یشمه گهن 10—12 میلیون پود پاخته نی آلتون اوچون آمریقالیلارغه 70-80 میلیون سوم آلتون آقچه بیرمه کده مز. روسیه تو قومماچیلینینگ آمریقا خام مالیفه بو قدر باغلیغی (آمریقانک اوز مانگی روسیه گه کرگز گهن مالینگ 10/9 ی پاخته ایدی) اونی دائمی بر تهلکه، بحران قارشوسنده توتادر. اونگ اوچون بزنگ یارم یولده توروب قالوویمز ممکن ایمه س. روسیه نیک بوتون احتیاد جینی داخلده یششکن پاخته بیلن تأمین ایتوب تو قومماچیلیمزنی اجنبی تأثیر وه بحران قورقوسندهن قوتقارو لازمدر» دیر ایدی.

«روسیه حکومتینگ سعی وه غیرتی آرقاسنده» تورکستانده پاخته ایشلرینگ آز زمان ایچنده کوز قاماشترارلق درجده تیزلک بیلن ایلگه ری کیتکه نینی دلیل وه رقم لهر بیلن کورسه تکه ندهن سوک «بو کون تورکستان خلقینگ بوتون منفعتی، اوی وه اورینیشی بوتونسی پاخته تیوره گیندهن آیلانماق دادر» دیگهن منیستر سوزیگه یه نه بر آز دوام قیلیب «شو پاخته تورکستاننی موسقوا وه روسیه نیک باشقه بیرلهری بیلن باغلایدر» دیگهن ایدی.

طبیعی شرائط نیک پاخته ایکنیگه مساعدگی، اولکه نیک بر قانچه جهتلر دهن دینانگ ایگ مهم پاخته مرکزله ری که بی مهم خاصیتلهر گه ایگه بولفانینی سویله ب اوتکه ن دهن کین منیستر: «بزنگ حاضر گه دینانگ پاخته گه بولغان بوتون احتیاجندهن 5/6 حصه سینی بیرب تورغان آمریقا بیلن رقابت فکریگه کیلوویمز هم ممکن ایمه س. بزنگ حرکتمز اوز احتیاجیمزنی اوزیمز تأمین ایتش یولی بیلن باشیمزنی چیت تأثیرندهن قوتقارماق دادر غنه عبارت درکی بونگ اوچون لازم بولادرغان شرائط هم باردر» دیر ایدی.

او زمان کریووشه یین تورکستانده یه گئی دهن بیر سوغار یلماسدهن روسیه نیک پاخته غه بولغان بوتون احتیاجینی اوتش ممکنگی نظر یه.

سيگه قارشو بولغانى ديك او 1909 يىلى تور كستانده تىكشيش سىيا-  
 حتى قىلغان سەناتور غراف پالەن نىگ تور كستانده يەگىدەن پىر  
 سوغار يىلماي توروب پاختە چىلغىنى بر آدېم ھەم آرتتىرش مۇمكىن بولما-  
 غانلىغى توغروسىندە گى قاراشىغە يەنەدە آرتتراق قارشو ايدى. (سەن-  
 تورنىگ بو قاراشىنى يازغان يىلى ، يىنى 1909 نچى يىلى ، تور كستانده  
 301,785 دېسە تىن پىردە پاختە ايكىلگەن ايدى.) مېنىستىر بر قانچە تورلو  
 تىدپىرلەر كورش آرقاسىندە پاختە ايكىنى ميدانىنى كوبرگە آرتتىرش  
 مۇمكىن بولغانىنى ادعا ايتەر ايدى. او غراف پالەن گە جواب پىرنەدە  
 تور كستانىگ پاختە ايكىنى اوچون يارارلق 4 ولايتىندە سەناتورنىگ  
 تىقتىشى يىلەن اوزىنىگ سىياحتى آراسىندە كىچكەن 3 يىللك مدتە گى  
 آرتشلەرنى كورساتوب «بو اوچ يىل اىچىندە گى پاختە ميدانىگ  
 كىگە يىشى او ادعانى يەنەدە اوچ تاپقىر رد ايتكەن بولدى.» دىدەر.  
 اونىگ فكرىچە او زمانگە قىدرەدە تور كستانده پاختە ايكىنى اوچون  
 يارارلق پىرلەر بوتونلەي آلنوب بىتكەن يوق ايدى. «روسىە دولتى  
 قول آستىدە پاختە ايكىنى اوچون يارارلق پىرلەر جودە آزدىر  
 (تور كستان ، قاققاسيانىگ بر قىسمى) اونىگ اوچون بوندای دائىرە-  
 لەردە بوغداي ايكىنىگە يول پىرمەك ساغلام بر اقتصادى قاراش  
 ايمەس» دىب قارشوسىندە گىنى تىقتىد ايتكەن مېنىستىر كوزىنىگ قاي  
 بر ياقدە بولغانى بر آزدە آچق كورسەتمەك اوچون «تور كستان  
 بوغداي اوفونمىندە گى ھەر آرتق پود روسىە وە سىبىريا بوغدايغە  
 رقىب بولغانى ديك تور كستان پاختە سىندە كى ھەر آرتق پوددە آمىرىقا  
 پاختە سىگە رقىب» دىمەك بولغانىنى اوفونمە سىلكنى مملكتدە اشلەرىغە  
 ايسلاتوب كىتمە كدە بولغان چار مېنىستىرى جىناپلەرى سوزىگە دوام  
 ايلە «اونىگ اوچون بو پىرلەرنى بر آز آرتق بەا يىلەن بولسە ھەم  
 چىتەن كىتيرىلگەن غەللە-اشلىق بلەن تامين ايتىش كىرەك. تامبوف-  
 سامارا ، قىسى سو وە باشقە ولايتلەردە كىگ سىاحەلەرگە اىگە بولغان دان

ایکینی تورکستانگ قیمتلی باغچه له رینی ایگه لله مه سین. جاهل (؟) سارلهرنگ شالی، قاوون، میوه وه پاخته که بی قیمتلی نهرسه له ر بیتشتره تورغان بویر له رینی بز آریا، بوغدا ایگه بیرب قویا آلمایمز « دیر ایدی. — او روسیه ننگ سیاسی و اقتصادی منفعتله ری اوچون تورکستانده پاخته چیلکنی کوچایتش قطعاً لازم دیب تا بغانی حالده ده شو پاخته چیلکنگ تورکستان خلقینی، دهقانینی فلاکتکه سودرده. مه کده بولغانینی هم کورمایدرغان ایمه س ایدی. خلق کون کونده ن یوقسوللا شوب وضعیتی آغرا شغان ساری اونگ قارشولق، اوزینی ساقلاش حسی فکری هم کوچه یمه کده ایدی. بونی کورگه ن مینستر هم اوزیچه بر قانچه چاره له ر توشونوب توصیه ایتهر ایدی. با

پاخته ایکینینگ آرتیشی یله ن بر گه غه لله وه باشقه ییمه ک نهرسه له رینگ قیمتیده آرتمش ایدی. 20 ییل ایلگه ری 45 تین بولغان بوغدا ی پاخته رایون له رنده مینسترنگ سیاحتی زمانلارنده 1,5—2,0 حتی 2,2 سومگه، یه نه شو مدت ایچنده دهقاننگ ایگ مهم حیوان ییمی بولغان بیده ننگ یوز باغی 2,5—3,0 سومده ن 25—30 سومگه چقوب کیکن ایدی. غه لله وه ییم له رینگ باهاسنده. غی بو قدر تیز وه دهشتلی کوتاریلیشینگ سببینی مینستر پاخته ایکینینگ بر یاقلاما وه غیر طبیعی صورتده کویا تریلیشده کوره ر ایدی. او شو مسئله یله ن مشغول بولور ایکن سو گره دن تیجه سینی عملیاتده هم کوردیگیمز (18-19 ییله رنگ آچلینی) بر نقطه غه توقاب «مه نه بو حال پاخته ننگ اونومسز کیلدیگی بر ییلده کمبغل وه اورتا حاللی دهقاننگ حیائینی ته لکه گه کیریتوب قویادر. شونگ اوچون کوب بیر له رینگ دهقانله ری آز بولغان بیر له رینگ همه سینی پاخته ایکینیگه توتوشده ن ساقلانا، وه قورقادر لار. بونده حقله ری هم بار» دیر ایدی.

اونگ پاخته میدائینی کیگه یتشی اوچون او یلاغان چاره له رینگ

برنجی وه ایگ مهمی بو غه‌لله که مچیلگی وه آج قالش قورقو-  
 سینی برش، پاخته‌چیلیق مرکزله‌رینی غه‌لله وه نیم ییلن تأمین ایتش  
 ایشی ایدی. او اساسده بو آغیرلننگ تورکستاننگ پاخته‌چیلیق  
 دائیره‌سی خارجنده قالدرخان قسملیری، تازاغستان چولله‌ری وه  
 خویب سیراننگ کسگ یرلرندنه باهاری ایکنینی آرتیرود ه‌دیب  
 ییلر ایدی. اونگ قاراشچه پاخته میدانلهرینه ممکن قدر یاقین  
 یرلرده غه‌لله مخصوص لاتیینی آرتیرماق، بو غه‌لله‌نی هم آزان  
 باهالی یوللر ییلن پاخته‌چی دهقانلر ایچیکه کریش ییلن گنه  
 ممکنر. بونگ اوچون هم آریس-پشپهک، پشپهک-آلماتا، آلماتا-  
 سه‌مه‌پالات-آلتای تیسر یوللهرینگ ممکن قدر تیز تیریلیشی لازم-  
 در. چار مینستری بو یوللهرینگ ایشله‌نونه‌گی سیکنلکدن «یول  
 سالش ایشینگ هر یول بر سبب ییلن کیچکترلشی دولت اوچون  
 که‌ته ضرردر» دیب، شکایت ایتهر ایدی. او زمان یتتی سو تیسر  
 یولی دائیره‌سینگ آرتیق غه‌لله اونومی تیسر یول قومیسونی تاماندان  
 28 میلیون بود تخمین ایتیلمش ایدی. مه‌نه شو غه‌لله‌گه اشارت ایتش  
 یولنده مینسترد: «بو یوللهر تیزراق تیریلسه ایدی پاخته‌چیلیق مرکز-  
 له‌ریگه محملی غه‌لله ییلن رقابت ایته آلورلق باها ییلن 20 میلیون  
 بود قدر آزان غه‌لله کترمه‌ک ممکن بولور ایدی» دیدر. بو وه  
 بونگ که‌بی باشته تدیرلر هه‌مه‌سی اوزون گنه وقت ایسته‌یدر گنه  
 ایشله‌ر ایدی. کر بوشه‌ین بولسه پاخته میدانینگ بوللهر گه باغلا-  
 نوب توقاب توروشینی هیچ بر ایسته‌مه‌س ایدی. اونگ اوچون ههم  
 بر قانچه موقت چاره‌لر توصیه ایتهر ایدی. او جمله‌دن بر آز آرتیق  
 باها ییلن بولسه ههم سامارا، تامبوف غه‌لله‌سی نی کیتروب ممکن قدر  
 آرتق یرنی پاخته‌گه آیرش یولینی کورسه‌تکن ایدی. او زمانغه  
 قدر بولغان تیسر یول تاریخی بونجه روسیه غه‌لله‌سی فخرغانه‌گه آنچه-  
 گنه قیمت بولوب کیلهر ایدی. اونگ اوچون مینستر تیسر یول

کراسیننی 1/75 تین دهئ 1/100 تینگه توشورشنی سورار ایدی. بو صورتده او تیمر بول ادارهسی بر آز ضررگه کرسه ههم بو گه قارشو فدرغانه گه 7 تین آرزان باهئاگه غهاله کتیرسهک ايله پاخته میدانینگ کینگه یگن بولوشینی، بو بول بیلدن یه نه ههم که تهراق فائده تأمین ایتیلگن بولوشینی کوزده تواتر ایدی.

تورکستان پاخته ایکینی دائره لهرنده 20 نجی عصر نینگ برنجی 10 سنهسی ایچنده ایش سحقی یوزده 150-200 آرتقان ایدی. بر مردکار ایشچی کونده نه 1-2 سحقی بعضی وقت وه بیرلرده 2 سوم آلاز ایدی. بو صورتده قول ایشی بیلدن ایکیله درگن بر دیساتین (هه کتار) بیرده گئی پاخته ایکینی دهقان اوچون 150-200 سوم گه توشار ایدی. کریوشه یین بو ایش قوتی یوقیشی مسئله سندن بحث ایتد ایکن «تکی سرخان پادشاهان بیرلرده ایش او فدر ههم قیین ایمهس. چونکی روس میاجرلری بو بیرلرننگ ایش قونی دیمه کدر. اصل قینلق سارنلار ننگ قولنده شی اسکیده ن سرخان بیلدن بیرلرده ایش مسئله سینی حل ایتمه کده در» دیر ایدی. منیسار جنابلهری بعضیلهر ننگ توصیه ایتدیگی بول بلدن روسیه ده وقتنده ایش قیدیریب یورغان موسم ایشچیلهری ننگ بو ناها نلرغه کیلیب ایشلب قایتیشیگه قارشو بولغانی که بی قوشنی مملکتلهر ایران، آفغانستان وه کاشغاردن ایشچیلهر کیلیشگ ههم قارشو ایدی. اونگ قاراشنچه: «حاکم ملت بولغان روس هوجیکینی اسیر ملت بولغان «سارنلار» ننگ قولی آستیه کونده لک ایشچی قیلیب برتن، خصوصاً بو ایشنگ حکومت حرکتی بیلدن یورتلایشی بیرلی خلق وه قوشنی دولتلهر اهالیسی نظرند ه روس اعتباری اوچون پاخشی تأثیر ایتمه پدراغان ایش» بولور ایدی. قوشنی مملکت لهرده ن کیله درگن ایشچیلهر بولسه اوتوروب قالسه لهر ههم سه زون ایشچیسینی بولوب ایشلب قایتوب کیتسه لهر ههم روسیه اوچون سیاسی وه اقتصادی

جهتدهن ضررلی بولوب چقار ایمش. نهایت او بو قیین مسئلهنگ سیکن سیکن کون کوندهن آرتماقده بولغان ایشسز وه یرسز دهقانلەر تاماندان حل ایتلووینی ایلگهری سورهدر. حقیقتاً هم اونگ سیاحتی زمانلهرنده پاخته ایکینینگ تیسکهری فائدهسی آرقا- سنده یر، ملکلی یوقاغان دهقانلهر فەرغانهده 25—30 فائض تشکیل ایتمه کده ایدی. ایشنگ او کونگی کیتیشنده آز بر زمان ایچنده دهقانلهرنگ کوبی ایشسز یرسزلهر قاتاریغه کریب قالوونده شبهه یوق ایدی.

آمریقا پاختهسی ایکمهک اوچون دهقان بر تاماندان آرتق خدمت صرف ایتمهک مجبوریتنده ایکهک ایکنجی تاماندهنده او ایکینگه معین مقدارده سرمایه هم ساچماق مجبوریتنده ایدی. کمبغل دهقان اوزیده بولماغان بو آقچهنی طبیعی باشقه بر یردهن قیدیرار ایدی. مه نه بو یول ییلن او انصافسز ایجاره خورلهر قولیغه توشوب قالغان ایدی. او یالغوز روسیه گه پاخته ایکیب یرش اوچون آلمان قرضیغه ییملک 40—60 فائض ایجاره یرش مجبوریتنده ایدی. بونگ دهقانچیلیق ایشلهرینگ کیتیشنده کوب آغرقلهر توغدرماقدا بولغانینی کورگن مینسترده دولت باتقاسی وه باشقا کهتته پول منبعلهری ییلن قیشلاقلی دهقان آراسنده توغریدهن توغری واسطه چیلیق ایتهرلک «قویرایف لهر» تشکیلینی توصیه ایتهر ایدی. بونگیله هیچ بر مصرفه کره می توروب کمبغل دهقانغه ههر دیساتین ایکین اوچون 50—60 سوم فائده تأمین ایتیلگن بولوش وه پاخته زراعتینی کوچله ترشدهن باشقا روسلق اوچون یات بولغان عنصردهن ضررلی بر سرمایه دار صنفتنگ چقوب قالشیگه هم مانع بولغان بولوشینی اورته گه سوره ایدی. بر آزده ایلگهری کیتب مینستر جنابلهری دولت تاماندان تشکیل ایتیلهدرگن زراعت بائقه سینگ بو مؤسسسه لهر واسطهسی ییلن یرلی دهقاتنگ قولندان چقادرغان یرلهرنی تورلو یوللهر



ییلن قولغه کیچروب روس مهاجرلارینجه بیرشکه خدمت ایتووینی سویله مکنی هم اونومه گن ایدی.

کریوشه یین بونده یی پاخته راپونله ری اوچون تاشقاریدان غه لله کیترش ییلن محلی غه لله ایکیینی سیقشترش، کره دیت مؤسسه لهری واسطه سی ییلن آزان فاضلی قارض بیرش ییلن پاخته چیلکنی رواجله ندرش وه تورلو علمی وه زراعی تدبیرلر ییلن محصولات مقذارینی آرتیرشنی اوپله سه هم بو آرتشنگ بر نیچه میلیون پودده ن آرتوب کیتیشیگه ایناماس ایدی. بعضی دائره لهرده گی کیچک بیرلی دهقانلرنگ یرلهرینی تمایله پاخته گه بیروب هر ییل پاخته ایکشله رینی زراعت فی نقطه نظر نده ن، توغری تاپماس ایدی. بونگله به رابهر روسیه صنایعینگ اجنبی تأثیر نده ن قوتلشینی تورکستان دهقانینگ منفعته نده ن آرتق کورگه نی اوچون باشقا چاره لهر تاپیلگونچه کمبغل قشلاقلینی فدا ایتش دیمه ک بولسه هم اونگه ممکن قدر آرتق پاخته ایکترش یولینی توتار ایدی. اونگ بوتون توشوندیگی هر قاندا ی یول ییلن بولسه هم دهقاننی پاخته ایکشیگه مجبور ایتش او بی بار ایدی.

بونگله ده او بضیله رینگ توشوندینی که بی بر قانچه موقت تدبیرلر ییلن تورکستانده روسیه نگ پاخته غه بولغان بوتون اختیار جینگ تأمین ایتیله ییلوی فکریگه قوشولماس ایدی. اونگ فکر نیچه بونده یی اوپله رگه آلدانوب تورماسدان روسیه فابریقه لهرینگ او کونگی یتمه گن وه توقوماچیلق صنایعینگ کوچاییشی ییلن آرتادرغان احتیاج نگ تأمین، قسقه سی روسیه نگ پاخته مسئله سینی نیگرده ن حل ایتش اوچون هیچ بر توقتاماسدان یه گی یر سوغارش ایشیگه کریشو کیره ک ایدی. او «په گی یر سوغارماسده ن پاخته ایشینی اساسده ن حل ایتکه ن بولما یمز» دیر ایدی.

یه گی یوسونده سوغاریلوب، ماشینه ییلن اشله شکه یارارلق، که ته

پارچالەرغە آيريلوب ييريليشى توشونلگەن ييرلەرنى منىستر جىنايەلىرى ھەم اونگ حكومتى طبعى روس مهاجرلەر يەنە غنە تەخصىص ايتەر ايدى. او بونگ بىلەن ھەم كفايە لەنمە سەدن ييرلى خلقىنگ قولندە بولغان ييرلەرنگ ھەم مەمكىن قدر تيزلكدە روس مهاجرلەرى قولغە كىچىشى اوچون چارەلەر كوريليشىنى تەوصىە ايتەر ايدى. او روس صنایعینى مەمكىن قدر تيز اجنبى تائىرنەدن قوتقارشىنگ شدتلى ياقلاو- چىسى بوليشى وە بوتون حر كىنىنى بو يولگە ايشلە تىشى بىلەن بە رابەر توركستاندە پاختە ميدانينىگ سوغارلغان ييرلەرنگ 1/3 ندەن آرتوب كىتىشىگە اينانماس ايدى.

كر يووشە يىننگ بو كونگى وارنلەرى اونگ بوتون وصيتلەرىنى او جملەدەن پاختە سياستىنى اونگ اوزىنگ ھەم اويلەمە گەنى وە نظرىدەنگ يول بىر ماغانى درجەلەردە ايشكە آشىرش خىلاسىغە تالوب يوردەدرلەر. بوكون قزل روس ايمپەريالىستلەرى توركستان خلقىنگ قانى وە حياتى بەھاسىغە بولسە ھەم سوغارلغان دائىرەدەن آشلق-دان ايكىنىنى قووب چقارشغە بىل باغلايدىلەر. بونىگە بر تاماندەن اوزلەرىنگ ھەم سويلاغانلەرى كەبى روس فابرىقەسىنى اجنبى تائىرنەدن قوتقارشى بولسە ايكىنچى تاماندەن توركستان خلقىنى روس بوغدايىگە محتاج قىلوب، اونى حياتى تەقەسەندەن روس ايمپەريالىزمى زنجىرىگە باغلاپ، روسلنىگ ابدى بر قولى حالىغە قويماقچى بولادىلەر. 18—19 نچى يىللەردە گى انسانىتسزچە سىكە فائىدالانغان يوللەرىنى اوز سياستلەرى اوچون دائىمى وە قەطئى آلت حالىگە قويماقچى بولادىلەر. فقط حيات تەجرەبەسەندە كورگەن توركستان خلقى مەقدراتى مەسئەسى بولغان بو ايشدە توشونگەنلەرى قدر لاقيد وە يىگانە قالمايدىرغان بولغانىنى بوكون كورساتماقەدە وە

بوکونگی حاکم‌لهرینگ اونگ حیاتیگه قصد ایتکهن سیاستلهرینگ شدتی بیلن متناسب بر صورتده اوسمه کده‌در.

تورکستان خلقی باشقاله‌رینگ منفعتی اوچون اوز حیاتی بیله‌که‌گه سالادرغان هیچ بر ایشکه کریشمه‌س. اوز یمه‌گینی اوز توپراغیدا یتشردر وه بونگله باشقاله‌رینگ سیاسی اویونیکه حیاتی بیلن واسطه بولشدهن اوز باشینی ساقلار. بونی چار روسیه‌سی حکومتی وه اونگ منیسترلهری او زمان کورگن وه سیزگن بولغانی که بی بوکونگی قزل روس ایمپریالیست قومیسارلهری هم عملده کورگوسیدرلهر.

بر تورکستانی.

## ساویت روسیه «جنتنلان» اولاق

ایکنچی یه کاترینا آلمان حکومتیگه مراجعت ایتوب روس موجیکیکه نمونه بولسون اوچون آلمان دهقانلهریدن روسیه‌نگ توری بیرلهریگه کوچوب اوترماقله‌رینی اوتگن ایدی. مه‌نه شو وقت 1772-1780 یلله آراسیده اون مگله‌رچه آلمان دهقانلهری روسیه‌گه کیتب بیرلشکهن ایدیلهر. بولهر روسیه‌ده چولله‌رنی گلستانگه آیلاترغان، روسلهر اوچون نمونه بولارلق درجده زراعت خوجا-لقله‌ری یارانغان وه بونگ بیلن روس موجیکلهریگه درس بیرغانلهر ایدی. روسیه‌ده بولغان هر برکشیگه معلومی آلمان دهقانی اشلا-شده، خوجالوق یورغوزشده، اوی اداره ایشده وه تازالقده روس موجیگی بیلن تیگله‌شتریلهمه‌سلک درجده یوکسه‌ک وه آادا، اولهر-دهن آچرایلب وه کوزگه کورونوب تورار ایدی.

روسیه‌نی دنیا پرولنه‌نارلهرینگ «کعبه» سیگه وه «کشیک جنتی» که آیلاترماقچی بولغان قزل روسلهرینگ بیش یللق خوجالوق پلانی بونچه خصوصی زراعت خوجالقله‌ری بتریلب، بیریکه کولله‌کشیف

خوجالقلەر قورولماقچى ، مملكت ايندوستريلاشتريلماقچى وه ييش يل كيتيده آمريقادهن «اوتوب» كيتلمه كچيدر.

كاغد اوستيده كوللە كئينگە كرش «اھتيارلى» ديب يازيلغان بولسه ههم حقيقتده كوللە كئيفگە كرگەن دھقانلەر هيچ برى اوزى استەب ايمەس ، قېسلش وه باشقە تورلى تريكچيلك قېلش ممكن بولماغانيدەن يالغوز قارن تويغوزش اوچونگە كرەدرلەر.

ييش يىلق پلان بويىنچە سالماقدا بولغان حاضرغى ساق اصوليني حربى قومونيزم وقتيده گى Prodraswjorstka دەن هيچ بر فرقى يوقدر. او وقتيده گى Prodraswjorstka اصولى دھقان خوجالغيني يىقتش آلدېگە كيلگەندە 12 نچى مارت 1921 نچى يلدە گى لينين بوپروغى (Nep) يىلەن بو اصول پوقانلغان ايدى. حاضرغى بور-غوزيلوب، تورغان غەللە سالىغى اصولى زراعت اشيني يەنە گور آغز-يگە كيلتريب قويدى. بر تامانندن دھقانلەرنى كوللە كئيفگە هايداب كيرگزش ، ايكتىچى تامانندن دھقانلەر قوليداغى مال وه ملكنى تارتىب آلس مقصدى يىلەن آغر سالقلەر سالنمە كەدر.

قزل روسلەرنگ مەنە شو سياستى آستيده يوقاريدە يازديفيمز ايشچان وه تريشچان آلمان دھقانلەرى عصرلەردەن برى تويەنگەن مال وه ملكلەرىدەن آجراديلەر وه اشلەشكە قويلمايدرلەر. كشيلىرنى «آزادلق» غە آليب چقوچى بولشويكلەر بولارنى مال وه ملكلەرىدەن «آزاد» قىلديلەر، رحم وه شفقت ديگەن نەرسەنى اوپلەمەدیلەر. تامرلەرىدە گيرمان قانى بولغانى اوچون روس موجيگى كەبى بوين-لەرنى ميرگە ايگىب آه واه يىلەنگە تورماسدەن: «بز ظالمەرنگ بوندەى خورلاشيگە چدامايمز» ديب ، آچ وه يارم يالانچاچ-حالدە روسيەنگ هەر تامانيدەن يا اولوم يا چيتكە كوچش ديب موسقواگە ييغىلشا باشلاديلەر. بولارنگ سانى آزغنە وقت ايچنە 13 مگدەن آشتب كيتدى وه روسيەنگ هەمە ييريدە گى آلمان دھقانلەرى

کوچشکه نیت قلیب قالدیلەر. بو کوچش قوزغالیشینگ عمومی رهك آلیشیدن قورقان روسلەر، بیرلەرگه خبر یوباریب آلمان دهقانلهرینگ کوچشلهریگه مانع بولشکه فرمان بیردیلەر.

موسقواده توپلانغان بو آلمان دهقانلهرینگ 400 کشیدن عبارت برنجی غروپی قاناداکه کیتش اوچون رحصت آلمان ایدی. بو برنجی غروپ نوپابر باشیده لینینغراددهن کیمه ییلن آلمانانگ کیل شهریگه کیلپ توشدی. مه نه بوتالانغان دهقانلهرینگ سوگنی پانلهریده قالغان آقچهلهرینی هم بولشیویکلر تالدرماسدن قاقب آلمانلهر. یول کره وه آرزیمایدرخان یاتاق بیرلهر اوچون کوب آقچه آلمانلهری اوستیگه پاس اوچون دیب اولهرنی قاقشاتیب هر برسیدن 220 سومدن آلیب بولوبده قالغان پوللهرینی چیگهردهه آلیب قالغانلهر.

روسیهده گی توغانلهرینگ تالاش، قینالاش وه خورلانشلهرینی کورگن آلمانلهر طبعی جم کوز یوموب قالمادیلەر. آلمان خلقی وه حکومتی اولهرگه یاردهم قولینی اوزاندی. آلمان حکومتی اوزینگ 18 نچی نوپابرده بولغان اوتریشیده اولهر اوچون 9 میلیون مارقه بیلگیلهدی وه بیرلهرشترگه مخصوص بر کشی تعینلاندی.

بو آراده بوتون دیناده شرمنده بولیشیگه کوزی یتکهن بولشیو-یکلهر موسقوا تیوره گیده توپلاب تورغان آلمان دهقانلهرینی زور-لهب واگونگه اوتقوزوب، قایاقفه؟ دیگن سوراقلهریگه: „na, proiswol sudby“ تقدیرنگ حکمیگه « دیب، سبریاگه یوبارا باشلاغانلهر ایدی لیکن مسئله گه آلمان حکومتی قاتیشیب قالغانی اوچون یهنه رحصت ایتش مجبوریتنده قالدیلەر.

روسیهدهن قاققان بو آلمان دهقانلهرینگ بر بوله گی آلمانانگ شرقی وه شمالی-شرقی ولایتلهرنده بیرلاشتریلماقچی وه باشقا بوله گی قانادا وه برازیلیاده بیرلهرشتریلهچه کدر. دیمهك آلمان حکو-

میتینگ جدی حرکتی آرقاسنده آلمانلەر قان قارداشلهرینی «روس جنتندن» قوتقارالەر.

قزل روسلەرنگ دهقانلەرغە قارشو بوردوغوزوب تورغان سیاستی بالفوز ایچکی روسیهدە گنه ایمهس. بلکی سیوکیلی یورتیمز تورکستانده اوندهن همم آغردر. آلمان دهقانلهری آراسنده روس ظلمندن قاچب تورکستاندهن وه قافقاسیادهن کیلوچیلهری بونگه شاهددرلەر. روس ظلمی وه قزل روسنگ تورکستان دهقانلهریغە قارشو آخغان کورەشی وه اوروشی تورکستان بیرلی دهقانلهری آراسنده طبیعی یهنه قاتع وه اچیراقدر. ایسکیده حتی چار زمانیدا سوبولوش ادارهلهری دهقانلهرنگ اوز قولیده ایدی. مهنه بو ادارهنی حاضر قزل روسلەر اوز قولیغە آلفان. غهلهنی بولسه توففادان بیرگن کهبی کیلتریب تارقاتادرلەر. دیبهله روسلەر تورکستان دهقانیغە: «بیرگه یاخنه ایکیب مهنکه بیرسهله سینگه نان، سو بیرمهن، بولماسه آچلیکدهن اولدرمهن» دپ، کشیلک دنیا سینگ حاضرغە قدر کورمه گن وه ایشیتمه گنی بر ظلمنی قیلیب تورادیلەر. بونگ اوستیگه روحی، تربکچیلگی وه فعالیتی تمام باشقا بولتان افلاس موجیکلهرینی آباریب تورکستان دهقانلهرینگ ایچیکه بیرلەشترەدرکی بو تورکستان دهقانلهرینی روحی وه مادی جهتدن عذابلایدر. تورکستانلیر مهنه بو قزل روس ظلمیگە قارشو جیم گنه بویون ایگیب توروبدرلهرمی؟ یوق، یوق. اولهرنگ قزل استیدادغە قارشو کورەش وه اوروشی اون یلدهن آرتوق دوام ایتدەر، بو آراده مگلەر. چه تورکستان دهقانینگ قانونی توکدیلەر وه توکمه کدهدرلەر. عائلهلهرینگ کوز یاشلهرینی آقیزدیلەر وه آقیزماقدهلەر. اونی آچلقدن قیردیلەر وه قیرماقدهلەر...

بو قدر ظلم آستنده تورکستان دهقانی بیریدن آجراسا، همم آنا

قيمتلی آلتون توپراغینی افلاس روس آياغندن قوتماق اووه پيريگه،  
سوويگه اوزی ايگه بولما قدر. مه نه بونگ اوچون او کوره شه در،  
قان تو که در. آلتای نوپان

## تورکستان شاعرله ريندهن

بز «ياش تورکستان» بيتلر نده تورکستان شاعرله رينگ يازو-  
له ريدن نمونه بولارلق بعضی پارچه لهرنی باسب تورماق چيمز. بو-  
باش نومر ومزده مشهور قازاق شاعرله ريندهن ماغجان جوما باي  
اوغلينگ «تورکستان» آتلی شعرينگ بر نيچه پارچه لهری بيله ن  
آناقلي اوزبيک شاعری چولپاننگ «ياپراقلهر» سرلوحه لی شعرینی  
نشر ايته مز.

ماغجاننگ بو شعری 1923 نچی يل تاشکندده تورکستان دولت  
نشرياتی تامانيدن باسليب چيغقان «ماغجان جوما باي اوغلی اوله گده-  
ری» کتابنده باردرد. «تورکستان» يورتمزنگ هر بورچه کيده  
ياشله ر طرفيدن همن (Hymne) حالنده او قولوب يورگن بر شعر در.  
قولدهن قولگه کيچوب او قولوب يورگن «ياپراقلهر» 27  
نچی يلکی «مفکوره ميدانده کوره ش» لهرده کوبکنه شاوشولهر گه  
سبب بولغان وه او زمان مطبوعات بيتلهر يده ههم قسماً کورونوب  
قالغان ایدی.

قازاق شاعری ماغجان جوما باي اوغلی دهن

## تورکستان

1

تورکستان ايکی دُنیا ايسیگی غوی  
تورکستان اير تور کدنگ بيسیگی غوی  
تاماشا تورکستاندای چيرده توغان  
تور کدنگ تا گری بيرگن نيسیگی غوی

2

ایرته ده تورکستاندی «توران» ده سکهن  
 «توران» ده ایر تور یگم توویب اوسکهن  
 توران ننگ تاغ دیری بار تولقیالی  
 با سینان کوب تاماشا کوندهر کیچکهن

5

«توران» ننگ تاو لاری بار آسپانغا آسقان  
 ماگگیگه باسین آبیاق چاپدار باسقان  
 باورینده ایر که بولاق سالادی اویناق  
 جارالب تاو دان آققان سالقین جاسدان

8

ایرته ده اوقس، یا کسارت، جیحون، سیجون  
 تور کدهر بول ایکه وین دریا ده یتین  
 کیله لی سول ایکی سو جاغاسنده  
 تاباسیگ خاسیه تی باباگ به تین

9

«توران» ننگ «نیانشان» دای تاوی قالای  
 پار کیمهس «نیانشان» غا تاو لار تالای  
 ایر کسز ایر تور کدی اوینغا آلاریسیگ  
 کوککه آسقان «خان تاگری» گه قارای - قارای

10

«بالقاش» دی باورینا آلفان «تارباغاتای»  
 جوتالی جیر کیندیگی «پامیر» «آلای»  
 «قازیقورت» خاسیه تی تاو بولماسا  
 طوفانده نوح کیمه سی توقتار قالای (\*)

(\*) قازاقلار ده دیکنچه طوفان زمانده حضرت نوح کیمه سی «قازیقورت»  
 نه اولاد گوزر تاغنده توقتاغان .



13

«توران» غا جیر جوژینده جیر جه تکه نبه ؟  
 تور ککه آدام زاده ایل جه تکه نبه ؟  
 کهن آفل ، اوتقی قایرات ، جو بیریک خیال  
 «توران» نک ایرلهرینه ایر جه تکه نبه ؟

14

تومایندی آدام زاده چکفسدای ایر  
 دانشمان ، تو گھسیق اوی ، بولات جیگر  
 چکفسدای آرستانیک فور آتی دا  
 آدامنگ جوره گینه جیگر بیره

16

«توران» نک بیلهری بار تارا غایندای  
 سول بیدهن تیمیر توغان اوت بوب اوینای  
 اوت چا چیب جیر جوژینه آقساق تیمیر  
 جارق ایتب اونب چیققان ناجا غایدای

18

آسل قان خاصیه تی تورک قانی  
 سول قانان ابن سینا ابو علی  
 مولدینی بلیمینک سیقر دیرلیک  
 دونه ده سوندای آدام تو دیمالی ؟

20

«توران» دا تورک اویناغان اوخساب اوتقا  
 تورک دهن باسقا اوت بولب جان توویبیا !  
 کوب تورک اینچی آلیسیب تاراسقاندای  
 قازا قدا «قارا چاگراتی» (1) قالغان جو قبا

(1) تورک ملتینک بسکی عورف - عادتلهری قازاقده قالدی دیکانی اشارت ایتکان .

25

شهر باتسا كيم ايزده مهس توغان ايلين ؟  
 توپارده كوكسه مه يمه توغان چيرين ؟  
 آرقانگ آردا كيري قاليگ « آلاش » (2)  
 « توران » ده بله بيلسهك سه نك چيريك

26

قراغى « تيانشان » مين « پامير » ، « آلاى »  
 كوتهدى كوبدهن سيني قاراي - قاراي  
 « كينه » (3) مين « آبلای » (4) دگ جولين قوماي  
 جاپاندا جابيلو دگ معني قالاى ؟ (5)

اوزبىك شاعرى چوليان دهن

## ياپراقلەر

كوز چاغى توپراقلەر گيزاروب قالديله....  
 گيزاروب قالديله كوز چاغى توپراقلەر  
 سوڭ دمده ياپراقلەر قزاروب آلديله....  
 قزاروب آلديله سوڭ دمده ياپراقلەر  
 قارغالەر باغلهرده قاغلاشب قالديله  
 بلهمدم كملهرنگ قستى اوزولور

(2) « آلاش » - قازاق خلقى ديمهك .

(3) « كينه » - تولوق اسمى « كينه سارى » اون توقوزنجى عصرنگ اولگى ياريمى آخهلرينده روسيهغا قارشو عصيان كوتارگان . كينه سارى عمومى قازاق خلقىنى روسيهدهن آيريب ، توركستانده مستقل بر دولت تورمقچى بولغان ايدى .

(4) آبلای خان كينه سارى نك باباسى . قازاق خلقى نك خانلهرينگ ايگ مشهورلهريندهن . آبلای خان قبرى توركستان شهرينده خواجه احمد بسوى مسجدبنده در .

(5) شهرنگ بو سوڭغى ايگى بولميينده (25 همم 26) شاعر قازاق خلقىن تور - كستاندهن آيرمق بولغو چيله رگه قارشو ، كينه سارى ايله آبلای خاننگ « توران » بايراغىنى كوتارگان بولغان ،

يا گنا قفه يارپشوب بر چه نگه سالديلهر  
 بلمدم كمله رنگ اميدى يوق بولور.  
 اى ساووق ايلله ردهن موزكييب كيلگه نلهر  
 او قوياق تاوشگزر قرله رده يوق بولسون  
 اى مينم باغمده ميوه نى تير گه نلهر  
 قاب قارا باشگزر ييرله رگه كوملسون

## تور كستان خبرله رى

### قازاغستانده

ساويت حكومتىگ عيىله چار حكومتى ديك تور كستانگه مهاجر  
 لهر كيترو سياستنى دوام ايتديرمه كده بولغانى معلوم بر نرسه در.  
 بو مهاجرلهر آقيني آيقسا قازاغستان توپراغنى باسوب كيتمه كده-  
 در. اسماعل سعد وقاص اوغلى باشده بولغان حالده قازاق قوممو-  
 نيستله ريدن كوبكنه كشيلىر شورالهر روسيه سنگ بو مهاجرت سيا-  
 ستىگه قارشو شدتلى اعتراضلهرده بولونديلهر. سعد وقاص اوغلى  
 موسقواده چيقادرغان روسچه «بولشويك» مجموعه سنگ 1928 يل  
 غنوار نومروسنده نشر ايتيلگن مقاله سيده يالغز تور كستانده بيزاريلك  
 (خوليگانلك) قىلوب يورگن زيلينسكى وه غالاشچو كين له رينگنه  
 ايمس كالنين، ريكوف وه زراعت قوميسارى سميرنوف له رينده  
 مستملكه چيلك يله ن عيىلايدر. طبعى سعد وقاص اوغلى، قازاق باى  
 وه بورژويله رينگ (؟؟) منفعتنى ياقلاوچى، زهرله نگن بر ملتچى  
 قىلينوب اعلان ايتلدى. بوندهن سوگره بالشيويكلهر قازاق قوم-  
 نيستله ريدن آچق چقشله رينى طلب ايتكهن بولديلهر. اوزون بر  
 جمجتملك دورى كيچكهندهن سوگ قوراميس اوغلى اسملى بر  
 فرقه كاتىي تابلوب قالدى. قوراميس اوغلى «ايكبه كچى  
 قازاق» غه زيته سنگ اوتوزنچى اوكتابرده چقغان نومروسنده كى

اوزون بر مقاله سیده قازاغستانده «قازاقلارنىڭ روسلەر بىلەن بەرەبەر  
«حق» گە ايگە بولغانلىقىنى» نى كۆپكە تىكرارلاپ شورالەر روسىيە-  
سنگ مەھجرت سىياسىتىنى اىضاح ايتمە كچى بولادى. قورامىس اوغلى-  
نىڭ ماقالىسىنى او قور ايتكەن ايسكىدە، چارلىق دورىدە ھەم قازاق  
خلقى منفعىتى روسكە ساتۇچىلەرنىڭ چىققان بولغانىنى ايسلەدۇك  
چال باختجان قاراتايوف ۋە ياش كولىباي توغوسوف او زمانى  
روسىيەنىڭ مەھجرت سىياسىتىنى عىنلە بو كۆنكى قورامىس اوغلىنىڭ  
ساۋىت روسىيەنىڭ مەھجرت سىياسىتىنى مدافىئە ايتكەنى كەبى قىلوب  
ياقارلەر ايدى. باختجان ۋە كولىباي لەر ھەم او زمان آق پادشاه-  
نىڭ ادارەسى آستىدە قازاقلارنىڭ روسلەر بىلەن بەرەبەر ھەقكە  
ايگە بولغانلەر بىدەن ۋە قازاقلارنىڭ بوش يىرلەر يىگە روس مەھاجر-  
لەرى كىلىشىنىڭ اونلەرنىڭ (قازاقلارنىڭ) اوزلەر يىگە ئائىدەلى  
بولغانىدەن سويلەزلەر ايدى.

على خان بوكاي خان اوغلى، احمد باي تورسون اوغلى ۋە  
باشقەلەر كەبى مەھجرت سىياسىتىگە قارشو اعتراض ايتكەن كىشىلەرنى  
باختجان قاراتايوف ۋە كولىباي توغوسوف لەر ھەم قازاق خلقىنىڭ  
دشمنلەرى دىب آتاب، اونلەرنىڭ اوستىدەن چاقمچىلىك قىلوب  
يورارلەر ايدى. مەنە شو باختجان قاراتايوف ۋە كولىباي توغوسوف  
بولشويكىلەر ادارەنى قولغا آلمان زمان برنچى نوبتدە اونلەرگە  
قوشۇلۇپ كىتكەنلەر ايدى.

ايمدى بولشويكىلەردە قورامىس اوغلى چىقوب قالغان. دىمەك  
بو قورامىس اوغلى اوشە باختجاننىڭ تىرىيە ايتكەن مەزىنى اوغلى  
ۋە كولىباي توغوسوفنىڭ بولشويكىلەر ايمچە گىنى بەرەبەر ايمشكەن  
اينسىدەر. بىز قورامىس اوغلىنىڭ سەد وقاص اوغلى ۋە اونىڭ  
فكر دىشلەرى بىلەن بولغان مناقشەسىنى بر طرفكە قويۇپ يالغىز  
اونىڭ شورالەر روسىيەنىڭ مەھجرت سىياسىتىنى اىضاح ايتمەك اىستە-

دیگی نقطه سیده گنه بر آز توروب اوتمه کچیمز. مه نه باختجان قاراتایوف نگ معنوی اوغلی وه کولبای توغوسوف نگ ایمشکن انیسی قورامیس اوغلی نیمه لهر دیدر:

«... پادشاه حکومتی ایچکی روسیه ده کی یاخشی میرلهرنی که تته میر ایگه سی بایله رغه قالدیریب روس موجیکله رینی قازاغستان که بی چیت ولایتلهر گه هایداب یوبارار ایدی، وه یرلی خلقنگ (قازاق-نگ) اینگ یاخشی میرلهرنی کوچ ییلن آلب روس موشتومزور-لهرینی اورتاشتریب قویار ایدی. ایندی بوکون پادشاه زمانی ییلن ساویت حکومتی زمانی آراسنده «آسمان ییلن یردیک» فرق بار. مثلاً حاضرده که تته میر ایگه سی بایله ر یوق. او بایله رنگ یر-لهری روس موجیکله ری قولیده. لیکن ایچکی روسیه ده خلق کوبلگیدن یر گه سیفشمایدنر. قازاغستانده ایسه فائده لانمای یاتقان آرتق یرلهر بار. مه نه شو سبیلی اوشه بوش یاتقان آرتق یرلهر گه شورالهر حکومتی ایچکی روسیه ده ن یرسز موجیکله رنی کوچریب کیتریب یاتوبدر. بونگ اسمی بورونفی که بی «قازاغستانی مستملکه ایتب یاتبدی»، «قازاق یرلهرنی کوچله ب روسلهرغه آلب یره یاتبدی» بولماسدن «ساویت اتقاقینگ خلق خوجالق مدینتی کوچه-یتمه ک یولیده کی چاره لهرینگ بریسی بولادر».

حاضرگی بولشیویکلهر دوری ییلن چارلق دوری آراسنده کی «قازاقلهرنگ روسلهر ییلن به رابه ر حقلی» بولولهری توغرسیده گی فرقنی کورو اوچون عینی شو قورامیس اوغلی نگ مقاله سی چیقان «ایکبه کچی قازاق» غه زیته سنگ 30 اوکتابر نومرو سیده کی غه زیته اداره سیگه کیلگن بر یازونی اوقوب کورینگ:

«بز تورکستان-سبیر تیمر یولینگ جنوبی قسمنده ایکنچی بولم سیکزنجی توده ده آغوست آیدن یری ایشله ب کیلمه کده مز. خدمته کی یوز آمدن بر قانچه لهری تورمش (حیات) یامانلغیدن

چيقوب كيتدیلەر. حاضرده سیکسان قدر مرد کار بارمز. تورمیشمز ناچار؛ یانادرغان یریمز (قوارتیریمز) ساویق؛ اوپلهریمز گه حالیکه چه (؟) سوبا (بیچ) قویولماغان. بو توغریده بو یرده ایش باشنداغی «شه به لکوف» دیگن کشیگه (روس) بر نیچه دفعه عریضه هم یردوک. هیچ بر تگلانماسدن قالدی. بو یرده بزله یریلن بر گه ایشلهب یورگان بر غروپ (آرتهل) روسلر بار؛ بونلهرنگ اوپله. ریگه الله قاچان سوبا، قویولغان. بزله رده ایسه یاتقان اوپلهریمزنگ ساویقلمغندن آغریب یاتقانلهریمز هم بار. بو کونگه قدر بز موزچه (حمام) کورگان ایماسمز؛ موزچه یراق. هر هفته موزچه غه باریب کیلمهك اوچون کولوك سورایمز، یرمایدرلر؛ لیکن روسلر گه هر هفته کولوك تعیینلانغان وه موزچه غه توشوب تورادرلر.

خدمت اسبابی (قورالی) یریب توروچی روس شینکاروفدهن کیرهك بولغان اسبابی سوراساق، اسباب یرو یرنده بزنی حقارتلهب هایداب چیقارادر.

قوئوپراتیف دوکانیده ایکی روس خدمت ایتب تورادر. بزله رگه یاخشی نظر یریلن باقمایدرلر. کیره کلی نهرسه له ریمز گه مطلقا کیرهك بولماغان نهرسه لهر قوشوب یرادرلر. «بونلهرنگ بز گه کیره گی یوق» دیسهك «چیق» دیب هایداب یوبارادیلر. چای، شه که یرمایدیلر. قوئوپراتیفگه اعضا بولماغان روسلر گه کیره کلی نهرسه له رنگ هر بریسنی یریب تورادیلر. قوئوپراتیفگه اعضا بولغان قازاقلر دوکانگه بارسه لهر: «سه نی اعضاقلدهن اوچریب قویدوک، فلان-تولان دیب هیچ نهرسه یرمایدیلر. یرگان وقتده هم بر ایکی کون سوک یرارلر.

ایشلهی باشلاغانمزدن یرلی (دیمهك آغوست آیدن یرلی) ایکی-اوچ دفعه گه حساب آلدق. همان کیچیکترین یرادیلر.

آلغان بولمى سوگنى حساب وقتيفه ييتمى قالادی، آنگ اوچون

یوموشچیلهرنگ بعضیلهری هر اولغه تینتراب طعام ایزلهب کیتیه- دیلهر. یگرمنچی اوکنارده بیریلادرغان پولیمز بو کونگهچه بیرلیمه- دی. پول سوراساق «گاغدیگ یازیلیب ییتمه گان» دیب، قایتارادیلهر.

دوکانده هان خام ایکمهك (نان) سانیلادر. اونی ییب آغریب یورگانلهر هم کوب بولادر. ایکی-اوچ دفعه آلمان حسایمزده اوتر سومغه ییتکزیب آقچه آلمانز یوق. خدمت حقی آز. آرامزده معلم یوق...

عمومی یوموشچیلهرنگ عرضی: برنچی) مونچهغه باروب تور- ساق ایدی. ایکنچی) ایشله گن خدمتمزنگ تیوشلی بهاسی بیریلسه ایدی. اوچنچی) روس، قازاق دیگن فرق بولماسا ایدی. دور- تنچی) بر معلم یوباریلسه ایدی.

امضا ایتکوجیلهر: قچاقبای اوغلی، قارا خوجا اوغلی، أبو اوغلی، قولبهك اوغلی، توقتارباي اوغلی، ساویر اوغلی.

آمریقا، اوروپا وه آفریقا، یوموشچیلهرینی مدافعه ایتکوجی «ایکبه کچی قازاق» غهزته سی باشقارماسی کوز آلدیداغی قازاق- لهرنگ روس «پروله تاریات» استبدادیغه قارشو فریادلهریغه او پیچاره لهرنگ حقی مدافعه ایتوجی بر آغز سوز یازودن هم قاجقان.

### تورکمه نستانده

بو ییل تورکمه نستان «مستقل» جمهوریتینگ قورولشیغا بیش یل تولش مناسبتیله تورکمه نستان اجرائیه قومیته سی رئیس آیتاقوف تورکمه ن خلقینگ بتون شرق مملکتلهریگه «اورنهك» «نمونه» یوتوقلهرینی «تورکمه نسکایا ایسکرا» نام (روس تلیده) غهزته ده یازغان. غهزته اداره سی محترم آیتاقوفنگ سوزلهرینی حقیقتلاماق

اوپون بولسه كيرهك، تور كمن خلقينگ «يوتوقلهريني» توبانده.  
كيچه قلوب كورساتكان:

بر) تور كمنستان كسبهلر اتقاقينگ مركز اداره سنده خدمت  
ايتكوجي يگرمي بر نفر كشي ايچنده ايكيگنه تور كمن بار ايمش.  
بو اداره ننگ همه اشله ري روس تندنه يورگه زيلمه كده در.

ايكي) اورتا آسيا تيمر يولينگ تور كمنستان قسيمده 24,000  
(يگرمه تورت مگ) اشچي بولوب، اونگ اچيده 1,040 (بر مگ  
تورت يوز) تور كمن بار؛ بو بر مگ تورت يوز تور كمننگ 1,000  
تهسي قارا خدمته كي مردكارلهر در.

اوچ) تور كمنستان دولت نشرياتي اداره سنده كي اذيلي آلتني  
خدمت ايتوچيلورننگ تور تيگنه تور كمندهن بولوب، بونلهر ننگ  
بريسي تيلماچ، ايكي سي دوكانده ساتوب تورغوچيلهر، بريسي اينه  
آدم يلمهس بر يول يلهن مطبعه مديرينگ معاوني بولوب قالغان،  
تورت) تور كمنستاننگ آشخابادداغي مركز مطبعه سنده 257  
آدم خدمت ايتادر؛ بولهر آراسيده تور كمنله ردهن اوتوز اوچ كشي  
(يگرمه سيگز حرف تيزوچيلهر، ييشي قارا يومشداغيلهر).

ييش) ساوده قوميسارياتنده قرق اوچ كشي بار، بولهر آراسيده  
تور كمندهن بر آدم هم يوق.

آلتني) زراعت قوميسارياتي اداره سنده خدمت ايتوچي قرق اوچ  
كشي اچيگه بر گنه تور كمن كر وب قالغان. اشلهر بارچه سي  
روسچه يورگز يلب كيلگن.

ييتي) تور كمنستانده كي قرق تورت آغرانوم اچيده بريسي  
هم تور كمن ايمهس.

سه گز) بوكونگه قدر تور كمنله ردهن يالغوز بولسه هم دو قتوز  
چقاريلماغان.

تولاد كونه بوتون شرق عالميگه «اورنهك» وه «نمونه» بولادرغان



«مستقل تور كمة نستان سوسيا ليست ساويت جمهوريتي» ده گي تور كمة ن  
خلقینگ يو توقله ري.

## اوز بيگستانده

فرغانه ده توقوما فابريقه سي

1926 نچي يل آخر له ريدهن باشلاب فهرغانه (سابق يه گي مه ر-  
غيلان) شهرينگ ياقينده توقوما فابريكاسي ساليئا باشلانغان ايدي.  
بو يل نويابر آيمده فابريكانگ پاخته ني ئيپگه آيلاترش قسيمي ايشگه  
باشلانغان. ايكنچي قسيمي، توقوچيلق بولي، 1930 نچي يل فيبرال  
آيمدهن باشلاب ايشگه كريشمه كچيدر.

بو فابريكا ساليئا باشلاديفي زمان اونگ ايشچيله رينگ كوب-  
چيلگي تور كستان ليله ردهن خصوصاً اوزيكله ردهن بولماغي شرط  
ايتلگان ايدي. خانن اشچيله ر مسئله سي علاحيده مذاكره ايتليب  
اوزيك خانن-قرله رين فابريكا، اشله ريگه جلب ايتش، اوزيكيستاني  
«اوزيكله شترش» سياستينگ مهم ماده له ريدهن تانيانغان ايدي. ايمدي  
باقايلق نيمه بولوب ياتوبدر.

بو حقه ده «يه گي فهرغانه» غه زته سي (نومر 95، 21 آغوست)  
تويانده گي معلوما تله رني باسادر:

«... فابريكاده حاضر 1,200 نفر اشچي بار؛ بوندهن 421 نفر ي-  
اوزيكله ر؛ قالغانله ري روسله ردر. ييرلي خانن-قرله ردهن يوق دييه ر-  
لك درجه ده آز. اينديگه خدمتگه اوتش اوچون عريضه بيرگان  
خانن اشچيله ردهن جوده آز قسيمي قبول قيلمنا قده در. عموماً آلمانده  
بو بيرده كه تته له ر اوزيكله شترش توغروسپده گي قاتار-قاتار ديرده-  
كتيفله رني باجاريشگه سالقن قاراغانله ر.

اشچيله رينگ (الته اوزيك اشچيله رينگ. اداره) قينالغان يير-

لەری اووی-جای مسئله سیدر. شەردەن چەقغان کەشیلەر ھەر کون تورت  
یش چاقیریم شەرگە قاراب یا یاو قاتشگە مەجبوردرلەر.

عمومی یاتاقخانە اوچون مەخسوس بنا یوق. واقتنچە قیلغان  
قول چایخانە حولیسیدەگی یاتاقخانە تار، قولایسز، اشچیلەر اورتاسیدە  
ساغ-کەسلگیکە اعتبار قیلماسدەن آرا لاش یاتوب-تورش دوام ایتمە-  
کەدر. «ترەست» نامانیدەن ایکی تە عمومی یاتاقخانە سالشگە اجازت  
بیریلگەن بولسە ھەم حالی اشگە باشلانغان یوق. محلی تشکیلاتلەر  
تامانیدە یاتاقخانەلەر سائینی آلتی گە یتگزش حرکتی قوزغالغان.  
براق بنا ماتیرالی یتشمایدە. ساغلقە رعایە یوق. اشچیلەرنگ  
ساغلیغینی ساقلاش توغروسیدە ھیچ نەرسە قیلماغان.

ملتچیلک بیدریلسین عنوانیلە «یەگی فەرغانە» نگ سە کزنجی  
اوکتوبردە چەقغان سانیدە توبانده گی معلومات یازیلغان:

«فەرغانە شەریدە آچیلغان مرکزی طبی تیحنیکومینگ دوام  
قیلیب تورغانیغە تاپاناق یش یل بولدی. حالیکە چە طلبەلەر قبول  
قیلش مسئله سیدەگی آیرماچیلق، ملتچیلک خطاقلەریدەن قوتولا  
آلایدی. بویل برنجی مرتبە تیحنیکوم طبابت خادملەرنی محتکشلەر  
آراسیکە اوزاتادر. طبابت بولومینی بئروچیلەرنگ کویب آوروپالیلەر  
(روسلەر) بولوب، اوزیک تلینی بلمایدرلەر. شولەر قاتاریدە بئریب  
چقادرغان دورت تە یرلی طلبەدەن اوچ تەسینی آرزیمانگان سبیلەر  
یلەن ایکنچی قورسدە قالدردیلەر. بوندەن تاشقاری تیحنیکومگە  
قبول قیلغان 80 تە اوزیک طلبەدەن حاضر توقز تەسی قالدی.  
بولەر ھەم سیکن-سیکن کیتمە کدە وہ کیتشگە حرکت قیلماقدەلەر.

20  
21

# Jach Turkistan

(Le jeune Turkestan)



Revue mensuelle

**Organe de défense nationale du Turkestan**

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokai-Oghly**

باشقارمادەن :

يولۇزگە توغرى كىلگەن بوتون يازولەر اوچون

مجموعەمىزنىڭ يىتلەرى آچىقدىر .

باسىلماغان يازولەر قايتارىلماس .

آبونە شرطلەرى :

يىللىكى — 2 دولار

آلتى آيلغى — 1,2 دولار

اوچ آيلغى — 60 سەنت

آيرىم نىسخە — 20 سەنت

مجموعەمىزگە تىوشۇق ھەر تۈرلى يوللانمالەر اوچون آدرەس :

**Moustapha Tchokai-Oghly**

48<sup>bis</sup> rue Parmentier

**Nogent s. Marne (Seine)**

**France**

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

[www.ewlat.org](http://www.ewlat.org)

[www.uygurkitap.com](http://www.uygurkitap.com)

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازىملار ئامبىرى